ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (τρίτο τμήμα)
της 8ης Σεπτεμβρίου 2005 *

Στην υπόθεση C-416/02,

με αντικείμενο προσφυγή του άρθρου 226 ΕΚ λόγω παραβάσεως, η οποία ασκήθηκε στις 19 Νοεμβρίου 2002,

Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, εκπροσωπούμενη από τον G. Valero Jordana, με τόπο επιδόσεων στο Λουξεμβούργο,

προσφεύγουσα,

υποστηριζόμενη από το

Ηνωμένο Βασίλειο της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας, εκπροσωπούμενο από τον K. Manji, στη συνέχεια από την C. White, επικουρούμενους από τον D. Wyatt, QC, με τόπο επιδόσεων στο Λουξεμβούργο,

παρεμβαίνον,

* Γλώσσα διαδικασίας: η ισπανική.

κατά

Βασιλείου της Ισπανίας, εκπροσωπούμενου από τη N. Díaz Abad, με τόπο επιδόσεων στο Λουξεμβούργο,

καθού,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (τρίτο τμήμα),

συγκείμενο από τους A. Rosas, πρόεδρο τμήματος, J.-P. Puissochet (εισηγητή), S. von Bahr, U. Lõhmus και A. Ó Caoimh, δικαστές,

γενική εισαγγελέας: C. Stix-Hackl

γραμματέας: M. M. Ferreira, κύρια υπάλληλος διοικήσεως,

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία και κατόπιν της επ' ακροατηρίου συζητήσεως της 15ης Δεκεμβρίου 2004,

αφού άκουσε τη γενική εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις της κατά τη συνεδρίαση της 12ης Μαΐου 2005,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

1 Με την προσφυγή της, η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων ζητεί από το Δικαστήριο να αναγνωρίσει ότι το Βασίλειο της Ισπανίας:

— παραλείποντας να λάβει τα αναγκαία μέτρα για τη συμμόρφωσή του προς τις υποχρεώσεις που υπέχει από τα άρθρα 4, 9 και 13 της οδηγίας 75/442/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 15ης Ιουλίου 1975, περί των στερεών αποβλήτων (ΕΕ ειδ. έκδ. 15/001, σ. 86), όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 91/156/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 18ης Μαρτίου 1991 (ΕΕ L 78, σ. 32, στο εξής: οδηγία 75/442),

— παραλείποντας να λάβει τα αναγκαία μέτρα προκειμένου τα απόβλητα τα οποία προέρχονται από το χοιροτροφείο που βρίσκεται στην τοποθεσία «El Pago de la Media Legua» να διατίθενται ή να αξιοποιούνται χωρίς να τίθεται σε κίνδυνο η υγεία του ανθρώπου ούτε να βλάπτεται το περιβάλλον, επιτρέποντας στην εγκατάσταση αυτή να λειτουργεί χωρίς την απαιτούμενη από την οδηγία άδεια και παραλείποντας να διενεργήσει τους περιοδικούς ελέγχους που είναι αναγκαίοι για τις εγκαταστάσεις αυτές,

— παραλείποντας να προβεί, προ της εκτελέσεως ή της τροποποιήσεως του σχεδίου αυτού, σε εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων, κατά παράβαση των άρθρων 2 και 4, παράγραφος 2, της οδηγίας 85/337/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 27ης Ιουνίου 1985, για την εκτίμηση των επιπτώσεων ορισμένων σχεδίων

δημοσίων και ιδιωτικών έργων στο περιβάλλον (ΕΕ L 175, σ. 40, στο εξής: οδηγία 85/337, ως είχε αρχικώς), ή κατά παράβαση των διατάξεων της οδηγίας αυτής, όπως τροποποιήθηκε από την οδηγία 97/11/ΕΚ του Συμβουλίου, της 3ης Μαρτίου 1997 (ΕΕ L 73, σ. 5, στο εξής: οδηγία 85/337),

— παραλείποντας να πραγματοποιήσει τις αναγκαίες υδρογεωλογικές μελέτες στην προσβαλλόμενη από τη ρύπανση ζώνη, σύμφωνα με τις διατάξεις των άρθρων 3, στοιχείο β', 5, παράγραφος 1, και 7 της οδηγίας 80/68/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 17ης Δεκεμβρίου 1979, περί προστασίας των υπογείων υδάτων από τη ρύπανση που προέρχεται από ορισμένες επικίνδυνες ουσίες (ΕΕ ειδ. έκδ. 15/001, σ. 240),

— παραλείποντας να υποβάλει τα αστικά λύματα του οικισμού της Vera στην επεξεργασία που προβλέπεται από το άρθρο 5, παράγραφος 2, της οδηγίας 91/271/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 21ης Μαΐου 1991, για την επεξεργασία των αστικών λυμάτων (ΕΕ L 135, σ. 40), ήτοι σε επεξεργασία αυστηρότερη από εκείνη που περιγράφεται στο άρθρο 4 της οδηγίας αυτής,

— παραλείποντας να χαρακτηρίσει τη Rambla de Mojácar ως ευπρόσβλητη ζώνη, κατά παράβαση των άρθρων 3, παράγραφοι 1, 2 και 4, της οδηγίας 91/676/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 12ης Δεκεμβρίου 1991, για την προστασία των υδάτων από τη νιτρορρύπανση γεωργικής προελεύσεως (ΕΕ L 375, σ. 1),

παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει από τις ανωτέρω οδηγίες.

Το νομικό πλαίσιο

Η ρύθμιση περί στερεών αποβλήτων

Η κοινοτική ρύθμιση

2 Το άρθρο 1, στοιχείο α', πρώτο εδάφιο, της οδηγίας 75/442 ορίζει ως απόβλητο «κάθε ουσία ή αντικείμενο που εμπίπτει στις κατηγορίες του παραρτήματος Ι και το οποίο ο κάτοχός του απορρίπτει ή προτίθεται να απορρίψει».

3 Κατά το άρθρο 1, στοιχείο α', δεύτερο εδάφιο, της οδηγίας 75/442, η Επιτροπή καταρτίζει «κατάλογο των αποβλήτων των κατηγοριών που περιλαμβάνει το παράρτημα Ι». Με την απόφαση 94/3/ΕΚ της 20ής Δεκεμβρίου 1993, για τη θέσπιση καταλόγου αποβλήτων σύμφωνα με το άρθρο 1, στοιχείο α', της οδηγίας 75/442/ΕΟΚ (ΕΕ 1994, L 5, σ. 15), η Επιτροπή κατήρτισε «ευρωπαϊκό κατάλογο αποβλήτων», στον οποίο περιλαμβάνονται, μεταξύ άλλων, στην κατηγορία «απόβλητα από πρωτογενή παραγωγή σε γεωργικές καλλιέργειες» τα «περιττώματα, ούρα και κόπρανα ζώων (συμπεριλαμβάνονται και φθαρμένα άχυρα), υγρά εκροής συλλεγέντα χωριστά και επεξεργαζόμενα εκτός σημείου παραγωγής». Στην εισαγωγή του παραρτήματος της εν λόγω αποφάσεως διευκρινίζεται ότι ο κατάλογος αυτός αποβλήτων είναι «μη εξαντλητικός», ότι «[η] ένταξη ενός υλικού στον [κατάλογο] δεν σημαίνει ότι το υλικό είναι οπωσδήποτε απόβλητο», καθώς και ότι «[η] καταχώριση πραγματοποιείται μόνον όταν το υλικό ανταποκρίνεται στον ορισμό του αποβλήτου».

4 Κατά το άρθρο 1, στοιχείο γ', της ίδιας οδηγίας, ως κάτοχος νοείται «ο παραγωγός των αποβλήτων ή το φυσικό ή νομικό πρόσωπο που έχει στην κατοχή του τα απόβλητα».

5 Το άρθρο 2 της οδηγίας 75/442 ορίζει:

«1. Εξαιρούνται από το πεδίο εφαρμογής της παρούσας οδηγίας:

α) τα αέρια απόβλητα τα εκπεμπόμενα στην ατμόσφαιρα·

β) εφόσον καλύπτονται ήδη από άλλη νομοθεσία:

[...]

iii) τα πτώματα ζώων και τα ακόλουθα γεωργικά απόβλητα: περιττώματα και άλλες φυσικές και μη επικίνδυνες ουσίες που χρησιμοποιούνται στα πλαίσια της γεωργικής εκμεταλλεύσεως·

[...]

2. Ειδικές επί μέρους ή συμπληρωματικές της παρούσας οδηγίας διατάξεις οι οποίες αποβλέπουν στη ρύθμιση της διαχειρίσεως ορισμένων κατηγοριών αποβλήτων είναι δυνατό να θεσπιστούν από χωριστές οδηγίες.»

6 Το άρθρο 4 της εν λόγω οδηγίας προβλέπει:

«Τα κράτη μέλη λαμβάνουν τα αναγκαία μέτρα για να εξασφαλίσουν ότι η διάθεση ή η αξιοποίηση των αποβλήτων θα πραγματοποιείται χωρίς να τίθεται σε κίνδυνο η υγεία του ανθρώπου και χωρίς να χρησιμοποιούνται διαδικασίες ή μέθοδοι που ενδέχεται να βλάψουν το περιβάλλον, ιδίως δε:

— χωρίς να δημιουργείται κίνδυνος για το νερό, τον αέρα ή το έδαφος, ούτε για την πανίδα και τη χλωρίδα,

— χωρίς να προκαλούνται ενοχλήσεις από τον θόρυβο ή τις οσμές,

— χωρίς να βλάπτονται οι τοποθεσίες και τα τοπία που παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον.

Τα κράτη μέλη λαμβάνουν εξάλλου τα αναγκαία μέτρα για την απαγόρευση της εγκαταλείψεως, της απορρίψεως και της ανεξέλεγκτης διαθέσεως των αποβλήτων.»

7 Κατά το άρθρο 9 της ίδιας οδηγίας, για την εφαρμογή, μεταξύ άλλων, του εν λόγω άρθρου 4, κάθε εγκατάσταση ή επιχείρηση που διεξάγει τις εργασίες διαθέσεως που αναφέρονται στο παράρτημα II Α πρέπει να είναι κάτοχος άδειας εκδοθείσας από την αρμόδια αρχή, η οποία αφορά, μεταξύ άλλων, τους τύπους και τις ποσότητες αποβλήτων, τις τεχνικές προδιαγραφές, τις αναγκαίες προφυλάξεις στον τομέα της ασφάλειας, τον τόπο διαθέσεως των αποβλήτων και τη μέθοδο επεξεργασίας.

8 Κατά το άρθρο 13 της οδηγίας 75/442:

«Οι εγκαταστάσεις ή επιχειρήσεις που αναλαμβάνουν τις εργασίες που προβλέπονται στα άρθρα 9 έως 12 υπόκεινται στους προσήκοντες περιοδικούς ελέγχους από τις αρμόδιες αρχές.»

Η εθνική κανονιστική ρύθμιση

9 Το άρθρο 2, παράγραφος 2, του νόμου 10/1998, της 21ης Απριλίου 1998, περί αποβλήτων (*BOE* της 22ας Απριλίου 1998), προβλέπει ότι «ο παρών νόμος εφαρμόζεται συμπληρωματικώς στους κατωτέρω τομείς όσον αφορά τις πτυχές που διέπονται ρητώς από την ειδική ρύθμισή του:

[...]

β) διάθεση και επεξεργασία πτωμάτων ζώων και αποβλήτων ζωικής προελεύσεως, όπως ο τομέας αυτός ρυθμίζεται από το βασιλικό διάταγμα 2224/1993, της 17ης Δεκεμβρίου 1993, περί των κανόνων υγιεινής για τη διάθεση και επεξεργασία πτωμάτων ζώων και αποβλήτων ζωικής προελεύσεως και για την προστασία από τους παθογόνους παράγοντες των ζωοτροφών [...]

γ) προερχόμενα από γεωργικές και κτηνοτροφικές εκμεταλλεύσεις απόβλητα που αποτελούνται από περιττώματα ζώων και άλλες αβλαβείς φυσικές ουσίες, οι οποίες χρησιμοποιούνται στις γεωργικές εκμεταλλεύσεις, όπως ο τομέας αυτός ρυθμίζεται από το βασιλικό διάταγμα 261/1996, της 16ης Φεβρουαρίου 1996,

περί της προστασίας των υδάτων από τη νιτρορρύπανση γεωργικής προελεύσεως, καθώς και από την κανονιστική ρύθμιση που θα θεσπίσει η κυβέρνηση σύμφωνα με την πέμπτη συμπληρωματική διάταξη

[...]»

10 Η πέμπτη συμπληρωματική διάταξη προβλέπει ότι η χρήση των αποβλήτων που ορίζονται στο ως άνω άρθρο 2, παράγραφος 2, στοιχείο γ', ως λιπασμάτων υπόκειται στη θεσπιζόμενη προς τον σκοπό αυτό κυβερνητική ρύθμιση, καθώς και στις συμπληρωματικές ρυθμίσεις που θεσπίζουν, ενδεχομένως, οι αυτόνομες περιφέρειες. Κατά την ίδια συμπληρωματική διάταξη, η ρύθμιση αυτή προσδιορίζει το είδος και την ποσότητα των αποβλήτων που μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως λιπάσματα, καθώς και τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες δεν απαιτείται άδεια για τη δραστηριότητα αυτή, και προβλέπει ότι η εν λόγω δραστηριότητα πρέπει να πραγματοποιείται χωρίς να τίθεται σε κίνδυνο η ανθρώπινη υγεία και χωρίς να χρησιμοποιούνται διαδικασίες ή μέθοδοι ικανές να βλάψουν το περιβάλλον, ιδίως δε να προξενήσουν ρύπανση των υδάτων.

11 Δυνάμει της νομοθετικής εξουσιοδοτήσεως που παρέχει η πέμπτη συμπληρωματική διάταξη, η Ισπανική Κυβέρνηση εξέδωσε το βασιλικό διάταγμα 324/2000, της 3ης Μαρτίου 2000, περί θεσπίσεως βασικών κανόνων για τη διαμόρφωση των εγκαταστάσεων χοιροτροφείων (BOE της 8ης Μαρτίου 2000). Το άρθρο 5, Β, στοιχείο β', του διατάγματος αυτού προβλέπει ότι η κόπρος που προέρχεται από τη λειτουργία χοιροτροφείου μπορεί να αξιοποιείται, μεταξύ άλλων, υπό τη μορφή οργανικών ορυκτών λιπασμάτων, οπότε τα χοιροτροφεία οφείλουν να διαθέτουν «φυσικώς ή τεχνητώς στεγανοποιημένες και αδιαπέραστες τάφρους αποθηκεύσεως υγρής κόπρου, οι οποίες συμβάλλουν στην πρόληψη του κινδύνου διηθήσεως και ρυπάνσεως των επιφανειακών και υπογείων υδάτων, εξασφαλίζουν ότι δεν σημειώνονται απώλειες λόγω υπερχειλίσεως ή γεωτεχνικής αστάθειας, και των οποίων οι διαστάσεις αρκούν για την αποθήκευση της παραγωγής τουλάχιστον τριών μηνών και για την προσήκουσα διαχείριση αυτής».

12 Σύμφωνα με την πρώτη συμπληρωματική διάταξη του νόμου 10/1998, ο έλεγχος της αξιοποιήσεως της υγρής κόπρου στις ζώνες που δεν έχουν χαρακτηρισθεί ευπρόσβλητες όσον αφορά τη νιτρορρύπανση, κατ' εφαρμογή του βασιλικού διατάγματος 261/1996, της 16ης Φεβρουαρίου 1996, περί προστασίας των υδάτων από τη νιτρορρύπανση γεωργικής προελεύσεως (*BOE* της 16ης Φεβρουαρίου 1996), δεν μπορεί να διέπεται από το βασιλικό διάταγμα 324/2000.

13 Η θεσπισθείσα από τη Junte d'Andalousie κανονιστική ρύθμιση περί αποβλήτων εξαιρεί από το πεδίο εφαρμογής της τα οργανικά απόβλητα γεωργικής ή κτηνοτροφικής προελεύσεως.

Η ρύθμιση περί της εκτιμήσεως των περιβαλλοντικών επιπτώσεων ορισμένων σχεδίων

Η κοινοτική ρύθμιση

14 Το άρθρο 2, παράγραφος 1, της οδηγίας 85/337 είχε αρχικώς ως εξής:

«Τα κράτη μέλη θεσπίζουν τις απαραίτητες διατάξεις ώστε τα σχέδια που, ιδίως, λόγω της φύσεως, του μεγέθους ή της θέσεώς τους, μπορούν να έχουν σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον να υποβάλλονται σε εκτίμηση όσον αφορά τις επιπτώσεις τους πριν δοθεί η άδεια.

Αυτά τα σχέδια καθορίζονται στο άρθρο 4.»

15 Κατά το άρθρο 4, παράγραφος 2, της εν λόγω οδηγίας, «[τ]α σχέδια τα οποία υπάγονται στις κατηγορίες που απαριθμούνται στο παράρτημα ΙΙ υποβάλλονται σε εκτίμηση, σύμφωνα με τα άρθρα 5 έως 10, όταν τα κράτη μέλη κρίνουν ότι το απαιτούν τα χαρακτηριστικά τους». Το παράρτημα ΙΙ, σημείο 1, στοιχείο στ', κάνει μνεία των επιχειρήσεων με εγκαταστάσεις για χοίρους.

16 Δυνάμει του άρθρου 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 85/337, «τα έργα που απαριθμούνται στο παράρτημα Ι υποβάλλονται σε εκτίμηση σύμφωνα με τα άρθρα 5 έως 10».

17 Το σημείο 17, στοιχείο β', του εν λόγω παραρτήματος Ι αφορά τις εγκαταστάσεις εντατικής εκτροφής χοίρων με περισσότερες από 3 000 θέσεις για χοίρους παχύνσεως (άνω των 30 kg), ενώ το στοιχείο γ' του ίδιου σημείου αφορά τις εγκαταστάσεις που διαθέτουν περισσότερες από 900 θέσεις για χοιρομητέρες.

18 Το άρθρο 4, παράγραφος 2, της οδηγίας 85/337 προβλέπει ότι για τα έργα που απαριθμούνται στο παράρτημα ΙΙ της οδηγίας αυτής τα κράτη μέλη αποφασίζουν, βάσει κατά περίπτωση εξετάσεως ή βάσει κατώτατων ορίων ή κριτηρίων που καθορίζει το κράτος μέλος, «κατά πόσον το έργο θα υποβληθεί σε εκτίμηση σύμφωνα με τα άρθρα 5 έως 10». Η παράγραφος 3 του άρθρου 4 ορίζει ότι «[ό]ταν γίνεται κατά περίπτωση εξέταση ή όταν έχουν τεθεί κατώτατα όρια ή κριτήρια για τους σκοπούς της παραγράφου 2, λαμβάνονται υπόψη τα κριτήρια επιλογής που ορίζονται στο παράρτημα ΙΙΙ».

19 Το παράρτημα ΙΙ, σημείο 1, στοιχείο ε', της οδηγίας 85/337 αφορά τις «[ε]γκαταστάσεις εντατικής κτηνοτροφίας (εφόσον δεν περιλαμβάνονται στο παράρτημα Ι)», ενώ το σημείο 13 του ίδιου παραρτήματος «[ο]ποιαδήποτε τροποποίηση ή επέκταση έργων που απαριθμούνται στο παράρτημα Ι ή στο παράρτημα ΙΙ τα οποία έχουν ήδη εγκριθεί, εκτελεσθεί ή εκτελούνται και τα οποία μπορεί να έχουν σημαντικές αρνητικές επιπτώσεις στο περιβάλλον». Τα κράτη μέλη όφειλαν να μεταφέρουν την οδηγία 85/337 στην εσωτερική έννομη τάξη πριν από τις 14 Μαρτίου 1999.

Η εθνική κανονιστική ρύθμιση

20 Η Junte d'Andalousie εξέδωσε τον νόμο 7/1994, της 18ης Μαΐου 1994, περί προστασίας του περιβάλλοντος, του οποίου το παράρτημα ΙΙ, σημείο 11, προβλέπει ότι για τις εκμεταλλεύσεις μόνιμου ενσταυλισμού χοίρων με περισσότερες από 100 χοιρομητέρες αναπαραγωγής και 500 χοίρους παχύνσεως καταρτίζεται έκθεση περιβαλλοντικής αξιολογήσεως.

Η ρύθμιση περί προστασίας των υπόγειων υδάτων

Η κοινοτική ρύθμιση

21 Το άρθρο 3 της οδηγίας 80/68 ορίζει:

«Τα κράτη μέλη λαμβάνουν τα αναγκαία μέτρα για να:

[...]

β) περιορίσουν την εισαγωγή στα υπόγεια ύδατα των ουσιών που αναφέρονται στον κατάλογο ΙΙ ώστε να αποφευχθεί η ρύπανση των υδάτων από τις ουσίες αυτές.»

22 Το σημείο 3 του εν λόγω καταλόγου ΙΙ αναφέρει τις «[ο]υσίες που έχουν βλαπτικό αποτέλεσμα στη γεύση ή/και στην οσμή των υπογείων υδάτων [...]».

23 Το άρθρο 5 της οδηγίας 80/68 προβλέπει, μεταξύ άλλων, ότι τα κράτη μέλη υποβάλλουν σε προκαταρκτική έρευνα κάθε απόρριψη ουσιών εκ των περιλαμβανόμενων στον κατάλογο ΙΙ και ότι μπορούν να χορηγούν άδεια υπό τον όρο ότι έχουν τηρηθεί όλες οι τεχνικές προφυλάξεις που επιτρέπουν την αποφυγή της ρυπάνσεως των υπογείων υδάτων από τις ουσίες αυτές.

24 Κατά το άρθρο 7 της εν λόγω οδηγίας, «[ο]ι προκαταρκτικές έρευνες που αναφέρονται στα άρθρα 4 και 5 πρέπει να περιλαμβάνουν μια μελέτη των υδρογεωλογικών συνθηκών της αντίστοιχης ζώνης, της εκάστοτε διυλιστικής ικανότητος του εδάφους και του υπεδάφους, των κινδύνων ρυπάνσεως και αλλοιώσεως της ποιότητος των υπογείων υδάτων από την απόρριψη, και να καθορίζουν κατά πόσο από την άποψη του περιβάλλοντος η απόρριψη στα ύδατα αυτά αποτελεί κατάλληλη λύση».

Η εθνική κανονιστική ρύθμιση

25 Στο πλαίσιο της παρούσας υποθέσεως δεν περιήλθε εις γνώσιν του Δικαστηρίου καμία εθνική νομοθετική διάταξη με αντικείμενο ειδικώς τη διασφάλιση της μεταφοράς της οδηγίας 80/68 στην εσωτερική έννομη τάξη.

Η ρύθμιση περί της επεξεργασίας των αστικών λυμάτων

Η κοινοτική ρύθμιση

26 Το άρθρο 5, παράγραφος 1, της οδηγίας 91/271 ορίζει ότι, «[γ]ια τους σκοπούς της παραγράφου 2, τα κράτη μέλη προσδιορίζουν, μέχρι τις 31 Δεκεμβρίου 1993, τις

ευαίσθητες περιοχές σύμφωνα με τα κριτήρια που καθορίζονται στο παράρτημα ΙΙ», στα οποία καταλέγονται ο ευτροφισμός (παράρτημα ΙΙ, Α, στοιχείο α΄), μια ορισμένη συγκέντρωση νιτρικών ιόντων (παράρτημα ΙΙ, Α, στοιχείο β΄) και η ανάγκη περαιτέρω επεξεργασίας προκειμένου να τηρηθούν οι οδηγίες του Συμβουλίου (παράρτημα ΙΙ, Α, στοιχείο γ΄).

27 Η παράγραφος 2 του εν λόγω άρθρου 5 διευκρινίζει ότι τα κράτη μέλη μεριμνούν ώστε, πριν από την απόρριψή τους σε ευαίσθητες περιοχές, τα αστικά λύματα που διοχετεύονται σε αποχετευτικά δίκτυα να υποβάλλονται, το αργότερο μέχρι τις 31 Δεκεμβρίου 1998, σε επεξεργασία αυστηρότερη από εκείνη που περιγράφεται στο άρθρο 4, για όλες τις απορρίψεις από οικισμούς με ισοδύναμο πληθυσμό (στο εξής: ΙΠ) άνω των 10 000.

Η εθνική κανονιστική ρύθμιση

28 Στην Ισπανία, οι αρμόδιες αρχές για την επεξεργασία των αστικών λυμάτων είναι οι δημοτικές αρχές. Πάντως, το κράτος είναι αρμόδιο, διά των Confederaciones Hidrográficas (υδρογραφικές συνομοσπονδίες, δημόσιοι οργανισμοί επιφορτισμένοι με τη διαχείριση των εσωτερικών υδάτων), για τις άδειες απορρίψεως και για την επαναχρησιμοποίηση των επεξεργασμένων αστικών λυμάτων.

29 Το βασιλικό νομοθετικό διάταγμα 11/1995, της 28ης Δεκεμβρίου 1995, περί των κανόνων για την επεξεργασία των αστικών λυμάτων (*BOE* της 30ής Δεκεμβρίου 1995), τέθηκε σε ισχύ με το βασιλικό διάταγμα 509/1996, της 15ης Μαρτίου 1996 (*BOE* της 29ης Μαρτίου 1996), το οποίο τροποποιήθηκε μερικώς με το βασιλικό διάταγμα 2116/1998, της 2ας Οκτωβρίου 1998 (*BOE* της 20ής Οκτωβρίου 1998).

Η ρύθμιση περί προστασίας των υδάτων από τη νιτρορρύπανση γεωργικής προελεύσεως

Η κοινοτική ρύθμιση

30 Το άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 91/676 προβλέπει ότι «[σ]ύμφωνα με τα κριτήρια του παραρτήματος Ι, τα κράτη μέλη προσδιορίζουν τα ύδατα που υφίστανται ρύπανση και τα ύδατα που ενδέχεται να την υποστούν εάν δεν αναληφθεί δράση σύμφωνα με το άρθρο 5».

31 Η παράγραφος 2 του άρθρου 3 ορίζει ότι, εντός δύο ετών από την κοινοποίηση της οδηγίας 91/676, ήτοι από τις 19 Δεκεμβρίου 1991, «τα κράτη μέλη χαρακτηρίζουν ευπρόσβλητες ζώνες όλες τις γνωστές περιοχές ξηράς που βρίσκονται στο έδαφός τους, των οποίων τα ύδατα απορρέουν στα ύδατα που έχουν προσδιοριστεί σύμφωνα με την παράγραφο 1 και οι οποίες συμβάλλουν στη ρύπανση. Κοινοποιούν στην Επιτροπή αυτό τον αρχικό χαρακτηρισμό εντός έξι μηνών».

32 Κατά την παράγραφο 4 του ίδιου άρθρου, «[τ]α κράτη μέλη επανεξετάζουν και, εφόσον είναι αναγκαίο, αναθεωρούν ή συμπληρώνουν τον κατάλογο των ευπρόσβλητων ζωνών, σε κατάλληλα χρονικά διαστήματα, τουλάχιστον δε ανά τετραετία, ώστε να λαμβάνονται υπόψη οι μεταβολές και οι απρόβλεπτοι κατά τον προηγούμενο χαρακτηρισμό παράγοντες. Κοινοποιούν στην Επιτροπή κάθε αναθεώρηση ή συμπλήρωση του καταλόγου αυτού εντός έξι μηνών».

33 Το άρθρο 4 της οδηγίας 91/676 προβλέπει, μεταξύ άλλων, ότι τα κράτη μέλη, προκειμένου να εξασφαλίσουν ένα γενικό επίπεδο προστασίας όλων των υδάτων από τη ρύπανση, θεσπίζουν εντός δύο ετών από την κοινοποίηση της οδηγίας αυτής έναν ή περισσότερους κώδικες ορθής γεωργικής πρακτικής, οι οποίοι θα εφαρμόζονται προαιρετικά από τους γεωργούς.

34 Δυνάμει του άρθρου 5 της ίδιας οδηγίας, τα κράτη μέλη εκπονούν προγράμματα δράσεως για τις χαρακτηρισμένες ευπρόσβλητες περιοχές. Τα προγράμματα δράσεως περιλαμβάνουν υποχρεωτικά μέτρα, στα οποία εμπίπτουν τα μέτρα που εντάσσονται στον ή στους κώδικες ορθής γεωργικής πρακτικής, καθώς και τα μέτρα του παραρτήματος ΙΙΙ της οδηγίας 91/676. Τα μέτρα του παραρτήματος αυτού αφορούν ιδίως τις περιόδους κατά τις οποίες θα απαγορεύεται η διασπορά στο έδαφος ορισμένων τύπων λιπασμάτων, τη χωρητικότητα των δοχείων αποθηκεύσεως κοπριάς, τις μεθόδους διασποράς και τη μέγιστη ποσότητα αζωτούχων λιπασμάτων που επιτρέπεται να διασπείρεται στο έδαφος.

Η εθνική κανονιστική ρύθμιση

35 Το Βασίλειο της Ισπανίας μετέφερε την οδηγία 91/676 στην εσωτερική έννομη τάξη με το βασιλικό διάταγμα 261/1996, της 16ης Φεβρουαρίου 1996 (BOE της 16ης Φεβρουαρίου 1996).

36 Εξάλλου, η Junte d'Andalousie, με το διάταγμα 261/1998 της 15ης Δεκεμβρίου 1998, προσδιόρισε τις ευπρόσβλητες στη νιτρορρύπανση γεωργικής προελεύσεως ζώνες της αυτόνομης Κοινότητας της Ανδαλουσίας. Το διάταγμα αυτό δεν περιλαμβάνει τη Rambla de Mojácar.

Η προ της ασκήσεως της προσφυγής διαδικασία

37 Το χοιροτροφείο που βρίσκεται στην τοποθεσία «El Pago de la Media Legua», στην κοινότητα της Vera (επαρχία της Almería), επί της οδού που συνδέει την κοινότητα αυτή με την κοινότητα της Garrucha, πλησίον του ποταμού Antas, λειτουργεί από το 1976.

38 Κατόπιν καταγγελίας σχετικής με τη λειτουργία της επιχειρήσεως αυτής, η οποία υποβλήθηκε ενώπιόν της το 2000 και έλαβε αριθμό πρωτοκόλλου 2000/4044, η Επιτροπή ζήτησε από τις ισπανικές αρχές, με έγγραφο της 6ης Απριλίου 2000, αφενός, να παρουσιάσουν τις παρατηρήσεις τους επί των καταγγελθέντων πραγματικών περιστατικών, ήτοι τις ανεξέλεγκτες απορρίψεις αποβλήτων προερχόμενων από τις οικείες εγκαταστάσεις, και, αφετέρου, να υποβάλουν στοιχεία επί των συνθηκών εφαρμογής των διαφόρων κοινοτικών διατάξεων που τυγχάνουν εφαρμογής εν προκειμένω.

39 Με έγγραφο της 24ης Αυγούστου 2000, οι ισπανικές αρχές απάντησαν ότι η επεξεργασία της υγρής κόπρου των κτηνοτροφικών εκμεταλλεύσεων δεν διέπεται κατ' ανάγκη από την οδηγία 75/442, δεδομένου ότι η χρήση της κόπρου αυτής ως λιπάσματος στα περίχωρα της εκμεταλλεύσεως δεν επιτρέπει τον χαρακτηρισμό της ως αποβλήτου, κατά την έννοια της εν λόγω οδηγίας. Όσον αφορά την εφαρμογή της οδηγίας 85/337, οι ισπανικές αρχές τόνισαν ότι «ο νόμος 7/1994 προβλέπει ότι η λειτουργία των χοιροτροφείων, ανεξαρτήτως της τοποθεσίας τους, υπόκειται σε ρυθμίσεις προστασίας του περιβάλλοντος». Με το ίδιο έγγραφο διευκρινιζόταν ότι η επίμαχη εκμετάλλευση δεν διέθετε άδεια από τις δημοτικές αρχές και ότι, ήδη από τον Μάιο του 1999, οι τοπικές αρχές είχαν ζητήσει από τον κύριο της εκμεταλλεύσεως, χωρίς μέχρι σήμερα να έχει ικανοποιηθεί το αίτημά τους, να προσκομίσει έγγραφα που να παρέχουν τη δυνατότητα καταρτίσεως της απαραίτητης για τη λήψη αδείας περιβαλλοντικής εκθέσεως. Οι ισπανικές αρχές υποστήριξαν, επίσης, ότι η υγρή κόπρος δεν περιείχε επικίνδυνες ουσίες και ότι, ως εκ τούτου, η οδηγία 80/68 δεν μπορούσε να εφαρμοσθεί, όπως άλλωστε ούτε η οδηγία 91/271, δεδομένου ότι η καταγγελία δεν αφορούσε απορρίψεις ικανές να πλήξουν τα παράκτια τενάγη. Τέλος, ούτε από την οδηγία 91/676 ούτε από το διάταγμα 261/1996 προκύπτει ότι η επίμαχη ζώνη είναι ευπρόσβλητη, δεδομένου ότι ο αρμόδιος φορέας δεν διαπίστωσε παρουσία νιτρικών ιόντων, αλλά απλώς πρότεινε την ένταξη της ζώνης αυτής στο πρόγραμμα επιτηρήσεως ολόκληρης της παράκτιας ζώνης της επαρχίας της Almería.

40 Τον Οκτώβριο του 2000, οι ισπανικές αρχές διαβίβασαν στην Επιτροπή διάφορα έγγραφα, μεταξύ των οποίων έκθεση της 5ης Ιουλίου 2000 με αντικείμενο την επίμαχη εκμετάλλευση, την οποία συνέταξε η εταιρία Tecnoma κατ' εντολή της Confederación Hidrográficas del Sur (υδρογραφικής συνομοσπονδίας για τη Νότια

Ισπανία), καθώς και έγγραφα, με ημερομηνία 14 Αυγούστου 1998 και 2 Ιουλίου 1999, σχετικά με τη διαδικασία λήψεως από την εκμετάλλευση άδειας απορρίψεως αποβλήτων.

41 Η Επιτροπή, αφού έλαβε από τους καταγγέλλοντες, τον Σεπτέμβριο του 2000, νέα στοιχεία ως προς την επίμαχη εκμετάλλευση και εκτιμώντας ότι η συμπεριφορά των ισπανικών αρχών συνιστά εν προκειμένω παράβαση των οδηγιών 75/442, 85/337, υπό την αρχική επίσης μορφή της, 80/68, 91/271 και 91/676, απηύθυνε στο Βασίλειο της Ισπανίας, στις 18 Ιανουαρίου 2001, έγγραφο οχλήσεως.

42 Κατά τη διάρκεια διμερούς συναντήσεως με τις υπηρεσίες της Επιτροπής στις 21 και 22 Μαΐου 2001, οι ισπανικές αρχές πληροφόρησαν την Επιτροπή ότι, κατόπιν επιθεωρήσεως, διατύπωσαν στις 18 Απριλίου 2001 δυσμενή γνώμη ως προς τη χορήγηση αδείας στην επίμαχη εκμετάλλευση και ζήτησαν από την κοινότητα της Vera να λάβει τα αναγκαία μέτρα για τη διακοπή της λειτουργίας της εκμεταλλεύσεως, σε περίπτωση μη λήψεως των οποίων θα ήταν πλέον δυνατή η επέμβαση της Junte d'Andalousie.

43 Οι ισπανικές αρχές απάντησαν στο έγγραφο οχλήσεως με έγγραφο της 20ής Ιουνίου 2001. Επανέλαβαν την άποψή τους ότι η οδηγία 75/442 δεν μπορούσε να εφαρμοσθεί εν προκειμένω και διευκρίνισαν, όσον αφορά την οδηγία 85/337, ότι είχε συνταχθεί δυσμενής περιβαλλοντική έκθεση ως προς την επέκταση της επίμαχης εκμεταλλεύσεως και ότι είχαν ζητήσει από τις αρμόδιες τοπικές αρχές να λάβουν τα αναγκαία μέτρα για τη διακοπή της λειτουργίας της. Όσον αφορά την οδηγία 80/68, οι ισπανικές αρχές υποστήριξαν ότι τα υπόγεια ύδατα που φέρονται να πλήττονται από τη ρύπανση συμπίπτουν με μια περιορισμένης χρησιμότητας ειδική ζώνη του υπόγειου υδροφόρου ορίζοντα, η οποία κείται πλησίον της παράκτιας ζώνης και δεν προορίζεται για ποιοτική χρήση, με αποτέλεσμα να έχει μελετηθεί λιγότερο, έστω και αν η Comisaría de Aguas del Sur (αρχή αρμόδια για τη διαχείριση των υδάτων στο νότιο τμήμα της χώρας) είχε ενημερωθεί περί της ανάγκης εκπονήσεως υδρογεωλογικής μελέτης για την αξιολόγηση των κινδύνων από μελλοντικές αλλοιώσεις της ποιότητας των υδάτων. Περαιτέρω, μολονότι οι ισπανικές αρχές αναγνώρισαν ότι η οδηγία 91/271 δεν είχε τηρηθεί, εντούτοις υποστήριξαν ότι η ρύπανση του παράκτιου τενάγους του Antas δεν οφειλόταν στο χοιροτροφείο, αλλά στην απόρριψη των αστικών λυμάτων του πληθυσμού της

κοινότητας της Vera. Όσον αφορά την οδηγία 91/676, οι ισπανικές αρχές υποστήριξαν ότι δεν ετίθετο θέμα μη τηρήσεώς της, πλην όμως επισήμαναν ότι η συνολική μελέτη της νιτρορρυπάνσεως σε εθνικό επίπεδο θα καθιστούσε δυνατό, ενδεχομένως, τον χαρακτηρισμό νέων ευπρόσβλητων ζωνών.

44 Εκτιμώντας ότι οι ως άνω απαντήσεις δεν ήταν ικανοποιητικές, η Επιτροπή απηύθυνε, στις 26 Ιουλίου 2001, αιτιολογημένη γνώμη στο Βασίλειο της Ισπανίας, καλώντας το να λάβει τα αναγκαία μέτρα για τη συμμόρφωση προς τις υποχρεώσεις του εντός προθεσμίας δύο μηνών από την κοινοποίηση της γνώμης αυτής.

45 Με έγγραφο της 4ης Οκτωβρίου 2001, οι ισπανικές αρχές διαβίβασαν στην Επιτροπή έκθεση της Junte d'Andalousie, από την οποία προέκυπτε ότι στις 8 Αυγούστου 2001 είχε κινηθεί διαδικασία επιβολής κυρώσεων κατά της επίμαχης εκμεταλλεύσεως.

46 Εκτιμώντας ότι το Βασίλειο της Ισπανίας εξακολουθούσε να μην έχει λάβει τα αναγκαία μέτρα προκειμένου να συμμορφωθεί προς τις υποχρεώσεις του, η Επιτροπή άσκησε την υπό κρίση προσφυγή.

47 Το Βασίλειο της Ισπανίας ζητεί την απόρριψη της προσφυγής και την καταδίκη της Επιτροπής στα δικαστικά έξοδα.

48 Με διάταξη του Προέδρου του Δικαστηρίου της 5ης Μαΐου 2003, επιτράπηκε στο Ηνωμένο Βασίλειο της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας να παρέμβει προς στήριξη των αιτημάτων της Επιτροπής, ιδίως όσον αφορά τα άρθρα 4, 9 και 13 της οδηγίας 75/442.

Επί της προσφυγής

49 Προς έκδοση αποφάσεως επί της υπό κρίση προσφυγής επιβάλλεται να εξετασθούν, κατ' αρχάς, οι αιτιάσεις που αντλούνται από παράβαση των οδηγιών 91/271 και 91/676, οι οποίες αφορούν το σύνολο της γεωγραφικής ζώνης εντός της οποίας βρίσκεται η επίμαχη εκμετάλλευση, στη συνέχεια οι αιτιάσεις που αντλούνται από παράβαση της οδηγίας 85/337, ως είχε αρχικώς και ως έχει κατόπιν τροποποιήσεως, με τις οποίες η Επιτροπή αμφισβητεί τις συνθήκες κατασκευής και επεκτάσεως της εκμεταλλεύσεως αυτής, και τέλος οι αιτιάσεις που αντλούνται από την απόρριψη στο περιβάλλον, κατά παράβαση των οδηγιών 75/442 και 80/68, των πτωμάτων ζώων και της υγρής κόπρου που προέρχονται από την εν λόγω εκμετάλλευση.

Επί της οδηγίας 91/271

50 Με την αιτίαση που αντλείται από την παράβαση της οδηγίας 91/271, η Επιτροπή προβάλλει διττή παράβαση της οδηγίας αυτής. Υποστηρίζει, αφενός, ότι ο ποταμός Antas θα έπρεπε να περιληφθεί στο σύνολό του στις ευαίσθητες ζώνες που προσδιόρισε η αυτόνομη Κοινότητα της Ανδαλουσίας κατ' εφαρμογή του άρθρου 5, παράγραφος 1, της εν λόγω οδηγίας και, αφετέρου, ότι τα αστικά λύματα του οικισμού της Vera θα έπρεπε, εξ αυτού του λόγου, να αποτελέσουν αντικείμενο εντατικότερης σε σχέση με τη δευτερογενή επεξεργασίας, κατά την παράγραφο 2 του ίδιου άρθρου.

51 Όσον αφορά το πρώτο σκέλος της αιτιάσεως περί του χαρακτηρισμού του ποταμού Antas ως ευαίσθητης ζώνης, επιβάλλεται, πρώτον, να υπομνησθεί ότι το Δικαστήριο, με την απόφαση της 15ης Μαΐου 2003, C-419/01, Επιτροπή κατά Ισπανίας Συλλογή 2003, σ. I-4947), διαπίστωσε ότι το Βασίλειο της Ισπανίας, παραλείποντας να προβεί στον προσδιορισμό πλειόνων ευαίσθητων ζωνών στο έδαφός του, παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει από το άρθρο 5 της οδηγίας 91/271. Στο πλαίσιο της διαδικασίας που κατέληξε στην έκδοση της αποφάσεως αυτής η Επιτροπή αναγνώρισε, όπως προκύπτει από τις σκέψεις 14 και 20, ότι η

αυτόνομη Κοινότητα της Ανδαλουσίας είχε χαρακτηρίσει τις δικές της ευαίσθητες περιοχές, είχε δημοσιεύσει τις ονομασίες τους στην Επίσημη Εφημερίδα της και είχε πληροφορήσει σχετικώς την Επιτροπή· εξάλλου, η Ισπανική Κυβέρνηση τόνισε ότι η Επιτροπή είχε αναγνωρίσει ότι η αυτόνομη Κοινότητα της Ανδαλουσίας, μεταξύ άλλων, είχε προβεί στον χαρακτηρισμό των ευαίσθητων περιοχών που βρίσκονται στα παράκτια ύδατά της. Επομένως, η διαπιστωθείσα από το Δικαστήριο, στη σκέψη 23 της εν λόγω αποφάσεως, παράβαση αφορούσε τον μη χαρακτηρισμό ευαίσθητων ζωνών από άλλες αυτόνομες Κοινότητες πλην της αυτόνομης Κοινότητας της Ανδαλουσίας.

52 Εντούτοις, το γεγονός ότι το Δικαστήριο διαπίστωσε, με την προαναφερθείσα απόφαση Επιτροπή κατά Ισπανίας, ότι ο ελλιπής προσδιορισμός ευαίσθητων ζωνών δεν αφορούσε την αυτόνομη Κοινότητα της Ανδαλουσίας δεν καθιστά περιττή την εξέταση της αιτιάσεως περί παραβάσεως της οδηγίας 91/271. Πράγματι, η αιτίαση αυτή στηρίζεται σε στοιχεία τα οποία δεν ήταν γνωστά στο Δικαστήριο κατά τη διαδικασία που προηγήθηκε της ασκήσεως προσφυγής στην υπόθεση αυτή και τα οποία αντλούνται από έκθεση συνταχθείσα για λογαριασμό της Επιτροπής από την εταιρία ERM τον Ιανουάριο του 2000, ήτοι σε χρόνο μεταγενέστερο της διατυπώσεως της αιτιολογημένης γνώμης στην ίδια υπόθεση. Συνεπώς, ευλόγως η Επιτροπή θεώρησε, βάσει της εκθέσεως αυτής περί του ελέγχου των ευαίσθητων και ευπρόσβλητων ζωνών στην Ισπανία, ότι εξακολουθούσαν να υφίστανται ορισμένα κενά στην εφαρμογή της οδηγίας 91/271 και κίνησε νέα διαδικασία περί διαπιστώσεως παραβάσεως.

53 Δεύτερον, από την εν λόγω έκθεση προκύπτει ότι η Ισπανική Κυβέρνηση δεν αμφισβήτησε ότι τα ύδατα του ποταμού Antas έχουν προσβληθεί από ευτροφισμό, ότι παρουσιάζουν υψηλή συγκέντρωση νιτρικών ιόντων και ότι δέχονται, λόγω της παρουσίας ξενοδοχείων και τουριστικών κέντρων στην περιοχή, μεγάλες ποσότητες θρεπτικών ουσιών. Συναφώς, πρέπει να τονισθεί ότι τα κριτήρια αυτά καταλέγονται μεταξύ αυτών που, δυνάμει του παραρτήματος ΙΙ της οδηγίας 91/271, πρέπει να λαμβάνονται υπόψη από τα κράτη μέλη για τον προσδιορισμό των ευαίσθητων ζωνών. Εξάλλου, η Επιτροπή επισήμανε, χωρίς να αντικρουσθεί από την Ισπανική Κυβέρνηση, ότι οι ισπανικές αρχές είχαν προτείνει τον χαρακτηρισμό του εν λόγω ποταμού ως τόπου κοινοτικού ενδιαφέροντος στο πλαίσιο του δικτύου Natura 2000, προκειμένου να προστατευθούν οι χελώνες «testudo graeca» που διαβιούν στα

ύδατα αυτά. Πρέπει να γίνει δεκτό ότι, μολονότι δεν καταλέγεται μεταξύ των διαλαμβανόμενων στο παράρτημα ΙΙ κριτηρίων, εντούτοις ένα τέτοιο στοιχείο συνιστά πρόσθετη ένδειξη του ιδιαίτερου ενδιαφέροντος που παρουσιάζει η προστασία των οικείων υδάτων από την απόρριψη ανεπαρκώς επεξεργασθέντων αστικών λυμάτων.

54 Η Ισπανική Κυβέρνηση αντιτάσσει ότι η Rambla του ποταμού Antas δεν αποτελείται από φυσικά ελεύθερα ύδατα, αλλά από υπόγειες μετακινήσεις υδάτων που, λόγω της ελλείψεως φωτός, δεν είναι δυνατό να πληγούν από την ανάπτυξη φυκών και, επομένως, από ευτροφισμό. Ακόμη, όμως, και αν υποτεθεί ότι είναι ακριβής, η διαπίστωση αυτή δεν εμποδίζει τον χαρακτηρισμό της ζώνης αυτής ως ευαίσθητης ζώνης κατά την έννοια της οδηγίας 91/271. Πράγματι, αφενός, το παράρτημα ΙΙ της οδηγίας αυτής προβλέπει ότι οι ευαίσθητες ζώνες μπορούν να αποτελούνται από «υδάτινες μάζες» και, συνεπώς, δεν ταυτίζει το οικείο υδάτινο περιβάλλον με τα ελεύθερα ύδατα. Αφετέρου, από το ίδιο παράρτημα προκύπτει ότι για τον χαρακτηρισμό μιας ευαίσθητης ζώνης λαμβάνονται υπόψη και άλλα κριτήρια πέραν του ευτροφισμού, μεταξύ των οποίων καταλέγεται η υψηλή συγκέντρωση νιτρικών ιόντων.

55 Κατόπιν τούτων, οι ισπανικές αρχές οφείλουν να χαρακτηρίσουν τον ποταμό Antas, στην πλήρη έκτασή του, ως ευαίσθητη ζώνη.

56 Συνεπώς, το πρώτο σκέλος της αιτιάσεως πρέπει να γίνει δεκτό.

57 Όσον αφορά το δεύτερο σκέλος της αιτιάσεως, το οποίο αφορά την υποχρέωση να υποβάλλονται τα αστικά λύματα του οικισμού της Vera σε εντατικότερη απ' ό,τι σε δευτερογενή επεξεργασία, κατά την έννοια του άρθρου 5, παράγραφος 2, της οδηγίας 91/271, επιβάλλεται να τονισθεί, αφενός, ότι η Ισπανική Κυβέρνηση δεν αμφισβητεί το γεγονός ότι τα ύδατα αυτά υποβάλλονται σε πρωτογενή μόνον επεξεργασία.

58 Αφετέρου, από τα αριθμητικά στοιχεία που προσκόμισε η Επιτροπή με το υπόμνημά της απαντήσεως προκύπτει ότι, αντιθέτως προς τους ισχυρισμούς της Ισπανικής Κυβερνήσεως, ο εν λόγω οικισμός, λαμβανομένων υπόψη του εκτιμώμενου σε περίπου 8 000 κατοίκους μόνιμου πληθυσμού της κοινότητας της Vera και της σημαντικής τουριστικής κινήσεως που παρατηρείται στην περιοχή κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού, έχει ΙΠ άνω των 10 000. Στο μέτρο που τα αστικά λύματα του οικισμού αυτού απορρίπτονται σε ζώνη η οποία, όπως επισημάνθηκε, θα έπρεπε να έχει χαρακτηρισθεί ως ευαίσθητη ζώνη, οι ισπανικές αρχές όφειλαν να μεριμνούν ώστε τα ύδατα αυτά να αποτελούν, προ της απορρίψεώς τους στην εν λόγω ζώνη, αντικείμενο αυστηρότερης επεξεργασίας από την περιγραφόμενη στο άρθρο 4 της οδηγίας 91/271, ήτοι αντικείμενο εντατικότερης σε σχέση με τη δευτερογενή επεξεργασίας, από τις 31 Δεκεμβρίου 1998.

59 Το επιχείρημα της Ισπανικής Κυβερνήσεως ότι η οριζόμενη από την οδηγία 91/271 προθεσμία για τους οικισμούς με ΙΠ μεταξύ 2 000 και 15 000 λήγει στις 31 Δεκεμβρίου 2005 δεν μπορεί να γίνει δεκτό, ακόμη και αν υποτεθεί ότι ο ΙΠ του οικισμού της Vera εμπίπτει στην κατηγορία αυτή. Πράγματι, το άρθρο 3, παράγραφοι 1 και 2, της εν λόγω οδηγίας προβλέπει την προθεσμία αυτή εφαρμογής ενός συστήματος περισυλλογής και δευτερογενούς επεξεργασίας μόνο για εκείνες τις απορρίψεις αστικών λυμάτων οικισμών της κατηγορίας αυτής που πραγματοποιούνται εκτός ευαίσθητων ζωνών. Συνεπώς, η εν λόγω προθεσμία δεν μπορεί να εφαρμοσθεί, εν πάση περιπτώσει, στις απορρίψεις αστικών λυμάτων του οικισμού της Vera.

60 Περαιτέρω, το επιχείρημα της Ισπανικής Κυβερνήσεως ότι η διαχειρίστρια εταιρία της μονάδας βιολογικού καθαρισμού δεν παρέσχε ορισμένες πληροφορίες σχετικά με μια αναλυτική μελέτη των οικείων αστικών λυμάτων δεν αναιρεί τη διαπίστωση ότι τα ύδατα αυτά δεν υποβάλλονται στην περιγραφόμενη από την οδηγία 91/271 επεξεργασία. Εξάλλου, επισημαίνοντας με το υπόμνημά της ανταπαντήσεως ότι η κατασκευασθείσα το 1993 μονάδα βιολογικού καθαρισμού της Vera είχε σχεδιασθεί κατά τρόπο τέτοιο ώστε το 2011 να έχει επιτευχθεί πλέον η συμμόρφωση προς τις νομοθετικές επιταγές περί των απορρίψεων στις ευαίσθητες ζώνες, η Ισπανική Κυβέρνηση αναγνωρίζει ότι οι επιταγές αυτές δεν πληρούνταν κατά την προσδιοριζόμενη με την αιτιολογημένη γνώμη ημερομηνία.

61 Κατά συνέπεια, το δεύτερο σκέλος της αιτιάσεως είναι βάσιμο. Τα αιτήματα της προσφυγής που στηρίζονται σε παράβαση της οδηγίας 91/271 πρέπει να γίνουν δεκτά.

Επί της οδηγίας 91/67

62 Η Ισπανική Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι η αιτίαση περί παραβάσεως της οδηγίας 91/676 είναι απαράδεκτη για δύο λόγους. Αφενός, η αιτίαση αυτή δεν περιλαμβάνεται στην αιτιολογημένη γνώμη και, ως εκ τούτου, η Επιτροπή δεν μπορούσε να την προβάλει για πρώτη φορά ενώπιον του Δικαστηρίου. Αφετέρου, η Επιτροπή έχει κινήσει την υπ' αριθ. 2002/2009 διαδικασία λόγω παραβάσεως της εν λόγω οδηγίας, απευθύνοντας στο Βασίλειο της Ισπανίας έγγραφο οχλήσεως που αφορά, επίσης, τη Rambla de Mojácar. Η εφαρμοζόμενη στις διαδικασίες διαπιστώσεως παραβάσεως κράτους μέλους αρχή non bis in idem απαγορεύει την κίνηση δύο διαδικασιών κατά κράτους μέλους για την ίδια παραβίαση του κοινοτικού δικαίου.

63 Το πρώτο σκέλος του ισχυρισμού της Ισπανικής Κυβερνήσεως δεν μπορεί να γίνει δεκτό. Πράγματι, από το σύνολο των εγγράφων της δικογραφίας, ιδίως δε από το έγγραφο οχλήσεως και την αιτιολογημένη γνώμη που απευθύνθηκαν στο Βασίλειο της Ισπανίας, προκύπτει ότι η παράβαση της οδηγίας 91/676 αποτελούσε μια από τις αιτιάσεις τις οποίες διατύπωσε η Επιτροπή κατά την προ της ασκήσεως της προσφυγής διαδικασία. Επομένως, το αντικείμενο της διαφοράς προσδιορίσθηκε σαφώς και η Ισπανική Κυβέρνηση είχε στη διάθεσή της τα αναγκαία στοιχεία προκειμένου να υποβάλει τις παρατηρήσεις της και να προετοιμάσει την άμυνά της (βλ., υπό την έννοια αυτή, απόφαση της 15ης Δεκεμβρίου 1982, 211/81, Επιτροπή κατά Δανίας, Συλλογή 1982, σ. 4547, σκέψεις 8 και 9). Η αιτίαση αυτή περιλαμβανόταν στην αιτιολογημένη γνώμη, έστω και αν δεν γινόταν ρητή μνεία αυτής στο τελευταίο κομμάτι της εν λόγω γνώμης, και διατυπώθηκε κατά παρόμοιο και επαρκώς σαφή τρόπο με το δικόγραφο της προσφυγής (βλ., υπό την έννοια αυτή, προαναφερθείσα απόφαση Επιτροπή κατά Δανίας, σκέψεις 14 και 15).

64 Συνεπώς, η αιτίαση δεν είναι απαράδεκτη για τον λόγο αυτό.

65 Επί του δευτέρου σκέλους, ακόμη και γίνει δεκτό ότι η αρχή non bis in idem εφαρμόζεται στις διαδικασίες διαπιστώσεως παραβάσεως κράτους μέλους, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι ο ισχυρισμός αυτός ουδεμία επιρροή ασκεί εν προκειμένω επί του παραδεκτού της αιτιάσεως. Πράγματι, στην περίπτωση που το Δικαστήριο κρίνει ότι η αιτίαση αυτή είναι βάσιμη, η μόνη συνέπεια του επιχειρήματος της Ισπανικής Κυβερνήσεως είναι ότι η Επιτροπή θα πρέπει ενδεχομένως να παραιτηθεί από τη διαδικασία υπ' αριθ. 2002/2009, καθόσον η διαδικασία αυτή αφορά τον χαρακτηρισμό της Rambla de Mojácar ως ευαίσθητης ζώνης.

66 Συνεπώς, η αιτίαση δεν είναι απαράδεκτη ούτε εξ αυτού του λόγου.

67 Επί της ουσίας, η Επιτροπή υποστηρίζει ορθώς ότι οι ισπανικές αρχές, χαρακτηρίζοντας το τέναγος του ποταμού Antas ως ευαίσθητη ζώνη για τους σκοπούς της οδηγίας 91/271, αναγνώρισαν το πρόβλημα ευτροφισμού των υδάτων αυτών και την υψηλή περιεκτικότητά τους σε νιτρικά ιόντα, όπως επισήμανε η έκθεση της εταιρίας ERM περί του ελέγχου των ευαίσθητων και ευπρόσβλητων ζωνών στην Ισπανία. Εξάλλου, η Ισπανική Κυβέρνηση αναγνωρίζει με το υπόμνημά της αντικρούσεως ότι η συγκέντρωση των υδάτων αυτών σε νιτρικά ιόντα, η οποία αποτελεί ένα από τα διαλαμβανόμενα στο άρθρο 1 της οδηγίας 91/676 κριτήρια προσδιορισμού των ευπρόσβλητων ζωνών, υπερέβαινε τα 50 mg ανά λίτρο.

68 Προκειμένου να δικαιολογήσει τον μη χαρακτηρισμό της Rambla de Mojácar ως ευπρόσβλητης ζώνης, η Ισπανική Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι δεν πληρούται το δεύτερο κριτήριο χαρακτηρισμού κατά το εν λόγω άρθρο 1, ήτοι η παρουσία νιτρικών ιόντων λόγω γεωργικής δραστηριότητας.

69 Το επιχείρημα αυτό πρέπει να απορριφθεί. Πράγματι, από τη νομολογία του Δικαστηρίου προκύπτει ότι δεν απαιτείται οι αζωτούχες ενώσεις γεωργικής

προελεύσεως να αποτελούν την αποκλειστική αιτία ρυπάνσεως προκειμένου να θεωρηθεί ότι τα ύδατα «υφίστανται ρύπανση», κατά την έννοια, μεταξύ άλλων, του άρθρου 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 91/676, και προκειμένου να αναγνωρισθεί υποχρέωση χαρακτηρισμού τους ως ευπρόσβλητης ζώνης, κατ' εφαρμογή του άρθρου 3, παράγραφος 2, της εν λόγω οδηγίας. Αρκεί η συμβολή τους στη ρύπανση να είναι σημαντική (βλ., υπό την έννοια αυτή, απόφαση της 29ης Απριλίου 1999,, Standley κ.λπ., Συλλογή 1999, σ. I-2603, σκέψεις 30 και 35).

70 Με το υπόμνημά της ανταπαντήσεως η Ισπανική Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι ο χαρακτηρισμός της Rambla de Mojácar ως ευαίσθητης ζώνης δεν ασκεί επιρροή στο πλαίσιο της παρούσας υποθέσεως, διότι πρόκειται για υδρογεωλογικό τομέα διαφορετικό από αυτόν της Rambla του ποταμού Antas, τον οποίο και μόνον αφορά η υπό κρίση προσφυγή. Το επιχείρημα αυτό είναι αβάσιμο. Πράγματι, ο μη χαρακτηρισμός της Rambla de Mojácar ως ευπρόσβλητης ζώνης, κατά την έννοια της οδηγίας 91/676, και ο μη χαρακτηρισμός της Rambla του ποταμού Antas ως ευαίσθητης ζώνης, κατά την έννοια της οδηγίας 91/271, αποτελούν για την Επιτροπή δύο διακριτές αιτιάσεις. Επομένως, αντιθέτως προς τους ισχυρισμούς της Ισπανικής Κυβερνήσεως, η προσφυγή δεν αφορά μόνον τη Rambla του ποταμού Antas. Για τον ίδιο λόγο πρέπει να απορριφθεί το επιχείρημα της Ισπανικής Κυβερνήσεως ότι τα στοιχεία που αντλήθηκαν από δημοσίευση του Instituto Geológico y Minero de España αφορούσαν την υδρογεωλογική ζώνη του Bajo Almanzora, ήτοι ζώνη διαφορετική από την επίμαχη στο πλαίσιο της υπό κρίση διαδικασίας διαπιστώσεως παραβάσεως.

71 Περαιτέρω, ο ισχυρισμός της Ισπανικής Κυβερνήσεως ότι τα στοιχεία που προέκυψαν από την έκθεση της εταιρίας ERM δεν παρουσιάζουν τον ίδιο βαθμό αξιοπιστίας με τα στοιχεία που συγκεντρώθηκαν για λογαριασμό της δεν αποδεικνύει ότι η νιτρορρύπανση δεν οφειλόταν σε γεωργικές δραστηριότητες.

72 Τέλος, η Ισπανική Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι, αν διαιρεθεί η ποσότητα των χρησιμοποιούμενων λιπασμάτων με την επιφάνεια των γαιών στις οποίες

διασπείρεται η υγρή κόπρος, η συγκέντρωση σε νιτρικά ιόντα είναι σαφώς μικρότερη του κατώτατου ορίου του παραρτήματος III, παράγραφος 2, της οδηγίας 91/676, ήτοι των 170 kg ανά εκτάριο. Συναφώς, πρέπει να τονισθεί ότι η αιτίαση αυτή δεν αντλείται από το ότι η διασπορά υγρής κόπρου από το επίμαχο χοιροτροφείο πραγματοποιείται κατά παράβαση των διατάξεων της οδηγίας 91/676, αλλά από το ότι το Βασίλειο της Ισπανίας δεν χαρακτήρισε τη Rambla de Mojácar ως ευπρόσβλητη ζώνη. Συνεπώς, το επιχείρημα αυτό της Ισπανικής Κυβερνήσεως είναι αλυσιτελές και πρέπει να απορριφθεί.

73 Εν προκειμένω, η Ισπανική Κυβέρνηση δεν προσκόμισε κανένα συγκεκριμένο στοιχείο, όσον αφορά την υδρογεωλογική ζώνη 06.06 (Bajo Almanzora), από το οποίο να προκύπτει το αβάσιμο του ισχυρισμού της Επιτροπής περί σημαντικής συμβολής των γεωργικών δραστηριοτήτων στη νιτρορρύπανση.

74 Από το σύνολο των ανωτέρω σκέψεων προκύπτει ότι η αιτίαση περί παραβάσεως της οδηγίας 91/676 είναι βάσιμη.

Επί της οδηγίας 85/337

75 Η Επιτροπή υποστηρίζει ότι, κατά παράβαση των άρθρων 2 και 4, παράγραφος 2, της οδηγίας 85/337, ως είχε αρχικώς και ως έχει κατόπιν τροποποιήσεως, το επίμαχο χοιροτροφείο δεν αποτέλεσε αντικείμενο μελέτης περιβαλλοντικών επιπτώσεων ούτε πριν από την κατασκευή του, η οποία τοποθετείται χρονικώς πριν από την καταληκτική ημερομηνία για τη μεταφορά της οδηγίας 85/337 στην εσωτερική έννομη τάξη, ήτοι τις 14 Μαρτίου 1999, ούτε πριν από την επέκτασή του, η οποία πραγματοποιήθηκε σε χρόνο μεταγενέστερο της ημερομηνίας αυτής.

76 Η Ισπανική Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι η Επιτροπή δεν διευκρίνισε αν η παράβαση αφορά την οδηγία ως είχε αρχικώς ή κατόπιν τροποποιήσεως και, ως εκ τούτου, η

αιτίαση είναι απαράδεκτη. Επικουρικώς, η Ισπανική Κυβέρνηση ισχυρίζεται ότι η αιτίαση είναι αβάσιμη. Με το υπόμνημά της απαντήσεως η Επιτροπή επισήμανε ότι το επίμαχο χοιροτροφείο είχε κατασκευασθεί προ της θέσεως σε ισχύ της οδηγίας 85/337 και ότι η μόνη εφαρμοστέα εν προκειμένω είναι η οδηγία 85/337 ως είχε αρχικώς.

77 Συναφώς, επιβάλλεται να υπομνησθεί, πρώτον, ότι η Επιτροπή δεν αμφισβήτησε ότι το χοιροτροφείο αυτό λειτούργησε για πρώτη φορά πριν το 1976. Κατά τον χρόνο εκείνο, καμία διάταξη κοινοτικού δικαίου δεν υποχρέωνε τις ισπανικές αρχές να προβούν σε αξιολόγηση των επιπτώσεων της εν λόγω εκμεταλλεύσεως στο περιβάλλον. Πράγματι, η προθεσμία μεταφοράς της οδηγίας 85/337, ως είχε αρχικώς, έληξε στις 3 Ιουλίου 1988 και το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι η οδηγία αυτή δεν μπορούσε να υποχρεώσει τα κράτη μέλη να προβούν σε περιβαλλοντικές εκτιμήσεις για σχέδια που είχαν εκτελεσθεί πριν από την ημερομηνία αυτή, ακόμη και αν για τα σχέδια αυτά έπρεπε να εκδοθεί άδεια (βλ., υπό την έννοια αυτή, απόφαση της 11ης Αυγούστου 1995,, Επιτροπή κατά Γερμανίας, Συλλογή 1995, σ. I-2189, σκέψη 32, που αφορά σχέδια για τα οποία η αίτηση χορηγήσεως αδείας είχε υποβληθεί πριν από τις 3 Ιουλίου 1988).

78 Δεύτερον, από τη δικογραφία προκύπτει ότι σε χρόνο μεταγενέστερο της 14ης Μαρτίου 1999, ημερομηνίας λήξεως της προθεσμίας μεταφοράς της οδηγίας 85/337 στην εσωτερική έννομη τάξη, το επίμαχο χοιροτροφείο αποτέλεσε αντικείμενο νέας διαδικασίας χορηγήσεως αδείας, κατ' εφαρμογή του νόμου 7/1994. Ο νόμος αυτός προβλέπει ότι η χορήγηση αδείας σε χοιροτροφεία με περισσότερες από 100 χοιρομητέρες αναπαραγωγής και 500 χοίρους παχύνσεως, κατηγορία στην οποία εμπίπτει το αριθμούν περίπου 2 800 κεφάλια επίμαχο χοιροτροφείο, εξαρτάται από την κατάρτιση εκθέσεως περιβαλλοντικής αξιολογήσεως.

79 Συναφώς, επιβάλλεται να τονισθεί ότι η Επιτροπή δεν απέδειξε με ποιο τρόπο οι ισπανικές αρχές παρέβησαν την οδηγία 85/337, στο πλαίσιο της νέας αυτής διαδικασίας χορηγήσεως αδείας και πριν από τις 26 Σεπτεμβρίου 2001, ημερομηνία λήξεως της προθεσμίας που τάχθηκε με την αιτιολογημένη γνώμη.

80 Πράγματι, οι ισπανικές αρχές συμμορφώθηκαν προς τον κανόνα σύμφωνα με τον οποίο η περιβαλλοντική αξιολόγηση είναι υποχρεωτική, ακόμη και για σχέδια που εκτελέσθηκαν προ της ημερομηνίας λήξεως της προθεσμίας μεταφοράς της οδηγίας 85/337, εφόσον τα σχέδια αυτά εγκρίθηκαν χωρίς προηγούμενη αξιολόγηση και αποτέλεσαν αντικείμενο νέας διαδικασίας εγκρίσεως μετά την ημερομηνία αυτή (βλ., υπό την έννοια αυτή, όσον αφορά την οδηγία 85/337 ως είχε αρχικώς, απόφαση της 18ης Ιουνίου 1998,, Gedeputeerde Staten van Noord-Holland,Συλλογή 1998, σ. I-3923, σκέψεις 23 και 25, που αφορά σχέδια εγκριθέντα προ της 3ης Ιουλίου 1998, τα οποία δεν είχαν υποβληθεί σε προηγούμενη αξιολόγηση ούτε αποτέλεσαν αντικείμενο νέας διαδικασίας εγκρίσεως μετά την ημερομηνία αυτή).

81 Αφενός, από τη δικογραφία προκύπτει ότι, κατ' εφαρμογή του νόμου 7/1994, τη συμφωνία του οποίου προς τις επιταγές της οδηγίας 85/337 δεν αμφισβήτησε η Επιτροπή, οι ισπανικές αρχές κίνησαν διαδικασία περιβαλλοντικής αξιολογήσεως για την έγκριση του επίμαχου χοιροτροφείου και για την ενδεχόμενη διοικητική τακτοποίηση της καταστάσεώς του. Τον Μάιο του 1999, οι εν λόγω αρχές ζήτησαν από τον κύριο της εκμεταλλεύσεως τα αναγκαία στοιχεία για την κατάρτιση περιβαλλοντικής εκθέσεως. Η έκθεση αυτή καταρτίσθηκε τον Ιούλιο του 2000 από την εταιρία Tecnoma, για λογαριασμό της Confederacíon Hidrográficas del Sur, και διαβιβάσθηκε στην Επιτροπή τον Οκτώβριο του 2000.

82 Αφετέρου, οι ισπανικές αρχές επιθεώρησαν την επίμαχη εκμετάλλευση και αποφάσισαν, λαμβάνοντας υπόψη και τα δυσμενή πορίσματα της επιθεωρήσεως αυτής, ότι δεν ήταν δυνατό να χορηγηθεί έγκριση. Κατόπιν τούτου, στις 18 Απριλίου 2001 οι ισπανικές αρχές διατύπωσαν δυσμενή γνώμη ως προς τη χορήγηση άδειας στην εν λόγω εκμετάλλευση και ζήτησαν από την κοινότητα της Vera να λάβει τα αναγκαία μέτρα για τη διακοπή της λειτουργίας της. Τέλος, στις 8 Αυγούστου 2001 κινήθηκε διαδικασία επιβολής κυρώσεων κατά του διευθύνοντος το επίμαχο χοιροτροφείο.

83 Επομένως, οι ισπανικές αρχές εκπλήρωσαν την επιβαλλόμενη από τον νόμο 7/1994 υποχρέωση περιβαλλοντικής αξιολογήσεως. Η προβαλλόμενη από την Επιτροπή παράβαση του κοινοτικού δικαίου δεν αποδείχθηκε ως προς το σημείο αυτό.

84 Από τα ανωτέρω προκύπτει ότι η αιτίαση περί παραβάσεως εκ μέρους του Βασιλείου της Ισπανίας των άρθρων 2 και 4, παράγραφος 2, της οδηγίας 85/337, ως είχε αρχικώς και κατόπιν τροποποιήσεως, πρέπει να απορριφθεί, χωρίς να απαιτείται να εξετασθεί η προβληθείσα από την Ισπανική Κυβέρνηση ένσταση απαραδέκτου.

Επί της οδηγίας 75/442

85 Η Επιτροπή υποστηρίζει ότι η επίμαχη εκμετάλλευση παράγει μεγάλη ποσότητα αποβλήτων, ιδίως υγρή κόπρο και πτώματα ζώων, τα οποία, ελλείψει κοινοτικής ρυθμίσεως περί της διαχειρίσεώς τους, διέπονται από την οδηγία 75/442. Κατά την Επιτροπή, η εκμετάλλευση αυτή λειτουργεί χωρίς την απαιτούμενη από το άρθρο 9 της οδηγίας άδεια, ενώ, όπως αναγνώρισαν και οι ισπανικές αρχές, τα εν λόγω απόβλητα απορρίπτονται κατά τρόπο ανεξέλεγκτο στα όμορα εδάφη κατά παράβαση των επιταγών αξιοποιήσεως ή διαθέσεως που επιβάλλει το άρθρο 4 της ίδιας οδηγίας. Τέλος, κατά παράβαση του άρθρου 13 της εν λόγω οδηγίας, η εν λόγω εκμετάλλευση δεν υποβλήθηκε σε ενδεδειγμένο περιοδικό έλεγχο από τις αρμόδιες αρχές.

86 Συναφώς, επιβάλλεται να υπομνησθεί ότι το περιεχόμενο της έννοιας του αποβλήτου, κατά την οδηγία 75/442, εξαρτάται από την έννοια του όρου «απορρίπτει» που χρησιμοποιείται στο άρθρο 1, στοιχείο α΄, πρώτο εδάφιο, της εν λόγω οδηγίας (βλ. απόφαση της 18ης Δεκεμβρίου 1997,, Inter-Environnement Wallonie, Συλλογή 1997, σ. I-7411, σκέψη 26).

87 Σε ορισμένες περιπτώσεις, ένα αγαθό, ένα υλικό ή μια πρώτη ύλη που προκύπτει από διαδικασία εξαγωγής ή παραγωγής και που δεν αποτελεί το κυρίως αντικείμενο της παραγωγικής διαδικασίας ενδέχεται να μην αποτελεί υπόλειμμα, αλλά

υποπροϊόν, το οποίο η οικεία επιχείρηση δεν επιθυμεί να «απορρίψει», κατά την έννοια του άρθρου 1, στοιχείο α', πρώτο εδάφιο, της οδηγίας 75/442, αλλά προτίθεται να εκμεταλλευθεί ή να εμπορευθεί υπό ευνοϊκές γι' αυτήν συνθήκες, στο πλαίσιο μιας μεταγενέστερης διαδικασίας, χωρίς να προβεί προηγουμένως σε κάποια εργασία μεταποιήσεως. Υπό τις συνθήκες αυτές, κανένα στοιχείο δεν δικαιολογεί να υπάγονται στις διατάξεις της οδηγίας, οι οποίες αποσκοπούν στην πρόβλεψη της διαθέσεως ή της αξιοποιήσεως των αποβλήτων, τα αγαθά, τα υλικά ή οι πρώτες ύλες που έχουν από οικονομικής απόψεως την αξία προϊόντων, ανεξάρτητα από κάποια μεταποίησή τους, και που υπόκεινται, αυτά καθαυτά, στην εφαρμοστέα για τα εν λόγω προϊόντα νομοθεσία, υπό την προϋπόθεση ότι η επαναχρησιμοποίηση αυτή δεν είναι απλώς ενδεχόμενη αλλά βέβαιη, χωρίς προηγούμενη μεταποίηση και στο πλαίσιο της συνέχειας της διαδικασίας παραγωγής (βλ. απόφαση της 18ης Απριλίου 2002, C-9/00, Palin Granit και Vehmassalon kansanterveystyön kuntayhtymän hallitus, Συλλογή 2002, σ. I-3533, σκέψεις 34 έως 36).

88 Ακολουθώντας τη συλλογιστική αυτή, το Δικαστήριο έκρινε ότι τα θραύσματα πετρωμάτων και η άμμος που προκύπτει από εργασίες εξορύξεως, δηλαδή οι ύλες που απορρέουν από δραστηριότητες εμπλουτισμού μεταλλεύματος προερχομένου από την εκμετάλλευση ορυχείου, δεν συνιστούν απόβλητα κατά την έννοια της οδηγίας 75/442 όταν ο κάτοχός τους τις χρησιμοποιεί νομίμως για την αναγκαία εκ νέου πλήρωση των στοών του εν λόγω ορυχείου και παρέχει επαρκείς εγγυήσεις σχετικά με τον προσδιορισμό και την πραγματική χρησιμοποίηση των υλών αυτών (βλ., υπό την έννοια αυτή, απόφαση της 11ης Σεπτεμβρίου 2003,, AvestaPolarit Chrome, Συλλογή 2003, σ. I-8725, σκέψη 43). Επίσης, το Δικαστήριο δέχτηκε ότι δεν αποτελεί απόβλητο κατά την έννοια της οδηγίας 75/442 ο οπτάνθρακας πετρελαίου που παράγεται ηθελημένα ή προκύπτει από τη συνδυασμένη παραγωγή άλλων πετρελαϊκών καυσίμων ουσιών σε διυλιστήριο πετρελαίου και χρησιμοποιείται, πέραν πάσης αμφιβολίας, ως καύσιμο για τις ενεργειακές ανάγκες του διυλιστηρίου και άλλων βιομηχανιών (διάταξη της 15ης Ιανουαρίου 2004,, Saetti και Frediani, Συλλογή 2004, σ. I-1005, σκέψη 47).

89 Όπως ορθώς επισήμανε το Ηνωμένο Βασίλειο με το υπόμνημά του παρεμβάσεως, η κόπρος μπορεί, υπό τις προϋποθέσεις αυτές, να θεωρηθεί ότι δεν συνιστά απόβλητο, εφόσον χρησιμοποιείται ως γεωργικό λίπασμα στο πλαίσιο νόμιμων πρακτικών διασποράς σε σαφώς προσδιοριζόμενες εκτάσεις και εφόσον αποθηκεύεται μόνον κατά το μέτρο που είναι αναγκαίο για τη διασπορά αυτή.

90 Αντιθέτως προς τους ισχυρισμούς της Επιτροπής, ουδείς λόγος επιβάλλει τον περιορισμό της αναλύσεως αυτής στην κόπρο που χρησιμοποιείται ως λίπασμα σε εκτάσεις ιδιοκτησίας της γεωργικής εκμεταλλεύσεως από την οποία προέρχεται η κόπρος. Πράγματι, όπως ήδη έκρινε το Δικαστήριο, μια ουσία που χρησιμοποιείται, πέραν πάσης αμφιβολίας, για τις ανάγκες άλλων επιχειρηματιών πέραν του παραγωγού αυτής είναι δυνατό να θεωρηθεί ότι δεν αποτελεί απόβλητο κατά την έννοια της οδηγίας 75/442 (βλ., κατά την έννοια αυτή, προαναφερθείσα διάταξη Saetti και Frediani, σκέψη 47).

91 Αντιθέτως, η ανάλυση προς εξακρίβωση του αν σε ορισμένες περιπτώσεις ένα υπόλειμμα παραγωγής δεν αποτελεί απόβλητο, αλλά υποπροϊόν ή πρώτη ύλη επαναχρησιμοποιήσιμη στο πλαίσιο της συνέχειας της διαδικασίας παραγωγής, δεν μπορεί να εφαρμοσθεί στα πτώματα ζώων εκτροφής, όταν τα ζώα αυτά πέθαναν εντός της εκμεταλλεύσεως και δεν εσφάγησαν με σκοπό την κατανάλωση από τον άνθρωπο.

92 Πράγματι, τα πτώματα αυτά δεν μπορούν κατά κανόνα να επαναχρησιμοποιηθούν για την ανθρώπινη διατροφή. Η κοινοτική νομοθεσία, μεταξύ άλλων η οδηγία 90/667/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 27ης Νοεμβρίου 1990, για τη θέσπιση υγειονομικών κανόνων για τη διάθεση και τη μεταποίηση ζωικών αποβλήτων, τη διάθεσή τους στην αγορά και την προστασία από τους παθογόνους οργανισμούς των ζωοτροφών ζωικής προέλευσης ή με βάση τα ψάρια και για την τροποποίηση της οδηγίας 90/425/ΕΟΚ [(ΕΕ L 363, σ. 51)· η οδηγία 90/667 καταργήθηκε, σε χρόνο μεταγενέστερο της προσδιοριζόμενης με την αιτιολογημένη γνώμη ημερομηνίας, με το άρθρο 37 του κανονισμού (ΕΚ) 1774/2002 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 3ης Οκτωβρίου 2002, για τον καθορισμό υγειονομικών κανόνων σχετικά με τα ζωικά υποπροϊόντα που δεν προορίζονται για κατανάλωση από τον άνθρωπο (ΕΕ L 273, σ. 1)], θεωρεί τα πτώματα ζώων ως «ζωικά απόβλητα» και, επιπλέον, ως «υλικά υψηλού κινδύνου» τα οποία πρέπει να μεταποιούνται σε μονάδες εγκεκριμένες από τα κράτη μέλη ή να καταστρέφονται με καύση ή ταφή. Η οδηγία 90/667 προβλέπει επίσης ότι οι ύλες αυτές μπορούν να χρησιμοποιούνται για τη διατροφή ζώων που δεν καταναλώνονται από τον άνθρωπο, μόνον, όμως, δυνάμει αδειών χορηγούμενων από τα κράτη μέλη και υπό τον κτηνιατρικό έλεγχο των αρμόδιων αρχών.

93 Συνεπώς, σε καμία περίπτωση δεν μπορούν τα πτώματα ζώων που πέθαναν στην επίμαχη εκμετάλλευση να χρησιμοποιηθούν κατά τρόπο τέτοιο ώστε να μη θεωρηθούν απόβλητα κατά την έννοια της οδηγίας 75/442. Ο κάτοχος των πτωμάτων αυτών οφείλει να τα απορρίψει, με αποτέλεσμα τα υλικά αυτά να πρέπει να θεωρηθούν ως απόβλητα.

94 Εν προκειμένω, από τα έγγραφα της δικογραφίας προκύπτει, πρώτον, ότι η υγρή κόπρος που παράγεται στην εκμετάλλευση χρησιμοποιείται ως γεωργικό λίπασμα και διασπείρεται προς τον σκοπό αυτό σε σαφώς προσδιοριζόμενες εκτάσεις. Αποθηκεύεται σε τάφρο εν αναμονή της διασποράς. Δεδομένου ότι ο διευθύνων την εκμετάλλευση δεν επιδιώκει την απόρριψη, η υγρή αυτή κόπρος δεν συνιστά απόβλητο κατά την έννοια της οδηγίας 75/442.

95 Το συμπέρασμα αυτό δεν αναιρείται από το γεγονός ότι ο ευρωπαϊκός κατάλογος αποβλήτων περιλαμβάνει, στην κατηγορία «απόβλητα από πρωτογενή παραγωγή σε γεωργικές καλλιέργειες», τα «περιττώματα, ούρα και κόπρανα ζώων (συμπεριλαμβάνονται και φθαρμένα άχυρα), υγρά εκροής συλλεγέντα χωριστά και επεξεργαζόμενα εκτός σημείου παραγωγής». Πράγματι, η γενική αυτή αναφορά της κόπρου δεν λαμβάνει υπόψη τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες χρησιμοποιείται η κόπρος και οι οποίες είναι καθοριστικές για τον προσδιορισμό της έννοιας του αποβλήτου. Εξάλλου, στην εισαγωγή του παραρτήματος της εν λόγω αποφάσεως διευκρινίζεται ότι ο κατάλογος αυτός αποβλήτων είναι «μη εξαντλητικός», ότι «[η] ένταξη ενός υλικού στον [κατάλογο] δεν σημαίνει ότι το υλικό είναι οπωσδήποτε απόβλητο», καθώς και ότι «[η] καταχώριση πραγματοποιείται μόνον όταν το υλικό ανταποκρίνεται στον ορισμό του αποβλήτου».

96 Ο ισχυρισμός της Επιτροπής ότι δεν τηρήθηκαν εν προκειμένω οι κανόνες του κώδικα ορθής γεωργικής πρακτικής της Junte d'Andalousie, όπως άλλωστε και οι μέγιστες ποσότητες διασποράς κατά το παράρτημα ΙΙΙ της οδηγίας 91/676, δεν ασκεί επιρροή ως προς τον χαρακτηρισμό της υγρής κόπρου υπό το πρίσμα της οδηγίας 75/442. Ακόμη και αν θεωρηθεί αληθές ότι οι πρακτικές διασποράς που

ακολουθεί η επίμαχη εκμετάλλευση δεν είναι απολύτως σύμφωνες προς τον κώδικα αυτό και προς την οδηγία 91/676, το γεγονός αυτό στοιχειοθετεί ενδεχομένως παράβαση των υποχρεώσεων που απορρέουν από την εν λόγω οδηγία, πλην όμως δεν αποδεικνύει ότι η υγρή κόπρος απορρίπτεται κατά τρόπο ανεξέλεγκτο στο περιβάλλον, υπό συνθήκες που επιτρέπουν τον χαρακτηρισμό της ως αποβλήτου.

97 Δεδομένου ότι η Επιτροπή δεν προέβαλε παράβαση της οδηγίας 91/676 ως προς το σημείο αυτό, αλλά περιορίσθηκε στον ισχυρισμό περί παραβάσεως της οδηγίας 75/442, η αιτίαση που αντλείται από παράβαση της οδηγίας 75/442 πρέπει να απορριφθεί κατά το μέτρο που αφορά την υγρή κόπρο.

98 Όσον αφορά, δεύτερον, τα πτώματα ζώων που βρέθηκαν εντός της επίμαχης εκμεταλλεύσεως, τα οποία, όπως διαπιστώθηκε με τη σκέψη 94 της παρούσας αποφάσεως, πρέπει να θεωρηθούν ως απόβλητα κατά την έννοια της οδηγίας 75/442, η Ισπανική Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι πρέπει να θεωρηθεί ότι «καλύπτονται ήδη από άλλη νομοθεσία» και, επομένως, εξαιρούνται από το πεδίο εφαρμογής της οδηγίας αυτής, δυνάμει του άρθρου 2, παράγραφος 1, στοιχείο β', περίπτωση iii, της εν λόγω οδηγίας.

99 Το Δικαστήριο έχει αποφανθεί ότι η έννοια της «άλλης νομοθεσίας» μπορεί να αφορά τόσο μια κοινοτική όσο και μια εθνική κανονιστική ρύθμιση καλύπτουσα μια κατηγορία αποβλήτων του άρθρου 2, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας 75/442, υπό την προϋπόθεση ότι η ρύθμιση αυτή, κοινοτική ή εθνική, αφορά τη διαχείριση των ως άνω αποβλήτων αυτών καθαυτών και καταλήγει σε επίπεδο προστασίας του περιβάλλοντος τουλάχιστον ισοδύναμο με το προβλεπόμενο από την οδηγία αυτή (προαναφερθείσα απόφαση AvestaPolarit Chrome, σκέψη 61).

100 Εν προκειμένω, αρκεί να επισημανθεί, χωρίς να είναι αναγκαίο να λάβει το Δικαστήριο θέση επί της κριτικής που άσκησε η Επιτροπή στην προαναφερθείσα

απόφαση AvestaPolarit Chrome κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, ότι ο κοινοτικός νομοθέτης έχει θεσπίσει «άλλη νομοθεσία» πέραν της οδηγίας 75/442, κατά την έννοια του άρθρου 2, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας αυτής, ως προς τα πτώματα ζώων.

101 Πράγματι, η οδηγία 90/667 αφορά, μεταξύ άλλων, τη διαχείριση των πτωμάτων αυτών ως αποβλήτων. Καθορίζει τους λεπτομερείς κανόνες που εφαρμόζονται στην κατηγορία αυτή αποβλήτων, προβλέποντας ιδίως ότι μεταποιούνται σε εγκεκριμένες μονάδες ή καταστρέφονται με καύση ή ταφή. Λόγου χάρη, η οδηγία ορίζει τις περιπτώσεις στις οποίες, λόγω αδυναμίας μεταποιήσεως, τα απόβλητα αυτά πρέπει να αποτελούν αντικείμενο καύσεως ή ταφής. Το άρθρο 3, παράγραφος 2, της οδηγίας διευκρινίζει ότι τα εν λόγω απόβλητα καταστρέφονται με καύση ή ταφή, μεταξύ άλλων, αν «η ποσότητα και η απόσταση που πρέπει να καλυφθεί δεν δικαιολογούν τη συλλογή αποβλήτων», καθώς και ότι «[τ]α ζωικά απόβλητα πρέπει να θάβονται αρκετά βαθιά ώστε να αποφεύγεται εκταφή των πτωμάτων ή των αποβλήτων από σαρκοβόρα ζώα· η ταφή πρέπει να γίνεται σε κατάλληλο έδαφος ώστε να αποφεύγεται η μόλυνση των υδροφόρων οριζόντων ή οποιαδήποτε βλάβη του περιβάλλοντος. Πριν από την ταφή, τα πτώματα ή τα απόβλητα ψεκάζονται, αν χρειάζεται, με κατάλληλο απολυμαντικό που έχει εγκρίνει η αρμόδια αρχή». Η εν λόγω οδηγία προβλέπει επίσης τους ελέγχους και τις επιθεωρήσεις που οφείλουν να πραγματοποιούν τα κράτη μέλη, ενώ το άρθρο 12 αυτής διευκρινίζει ότι οι πραγματογνώμονες κτηνίατροι της Επιτροπής μπορούν, σε ορισμένες περιπτώσεις, να διενεργούν επιτόπιους ελέγχους σε συνεργασία με τις εθνικές αρχές. Ο κανονισμός 1774/2002, ο οποίος εκδόθηκε μετά την κρίση των «τρελών αγελάδων» και τέθηκε σε ισχύ μετά τη λήξη της ταχθείσας με την αιτιολογημένη γνώμη προθεσμίας, περιέχει ειδικότερες ρυθμίσεις για την αποθήκευση, τη διαχείριση και την καύση των ζωικών αποβλήτων.

102 Οι διατάξεις της οδηγίας 90/667 διέπουν τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις της επεξεργασίας των πτωμάτων ζώων και, λαμβανομένου υπόψη του λεπτομερούς χαρακτήρα τους, επιτυγχάνουν επίπεδο προστασίας του περιβάλλοντος τουλάχιστον ισοδύναμο με το προβλεπόμενο από την οδηγία 75/442. Επομένως, αντιθέτως προς όσα υποστήριξε η Επιτροπή με το υπόμνημά της απαντήσεως, οι διατάξεις αυτές αποτελούν «άλλη νομοθεσία», η οποία καλύπτει την κατηγορία αυτή

αποβλήτων και καθιστά δυνατή την εξαίρεσή της από το πεδίο εφαρμογής της εν λόγω οδηγίας, χωρίς να παρίσταται ανάγκη να εξετασθεί αν η προβαλλόμενη από την Ισπανική Κυβέρνηση εθνική νομοθεσία συνιστά επίσης «άλλη νομοθεσία».

103 Συνεπώς, η οδηγία 75/442 δεν εφαρμόζεται στα επίμαχα πτώματα ζώων. Δεδομένου ότι η Επιτροπή προέβαλε παράβαση μόνον αυτής της οδηγίας, η αιτίαση πρέπει να απορριφθεί κατά το μέτρο που αφορά τα εν λόγω πτώματα ζώων.

104 Συνεπώς, η αιτίαση αυτή πρέπει να απορριφθεί στο σύνολό της.

Επί της οδηγίας 80/68

105 Κατά την Επιτροπή, από το έγγραφο της 20ής Ιουνίου 2001, με το οποίο οι ισπανικές αρχές απάντησαν στο έγγραφο οχλήσεως, προκύπτει ότι η ζώνη η οποία πλήττεται από τις δραστηριότητες του επίμαχου χοιροτροφείου αντιμετωπίζει ρύπανση από νιτρικά ιόντα, ήτοι ουσίες που περιλαμβάνονται στον κατάλογο ΙΙ, σημείο 3, της οδηγίας 80/68, καθώς και ότι η ζώνη αυτή δεν αποτέλεσε αντικείμενο προηγούμενης υδρογεωλογικής μελέτης, κατά παράβαση των άρθρων 3, στοιχείο β', 5, παράγραφος 1, και 7 της εν λόγω οδηγίας.

106 Εντούτοις, η Ισπανική Κυβέρνηση υποστηρίζει ορθώς ότι η χρήση υγρής κόπρου ως λιπάσματος συνιστά πράξη που συνήθως συνάδει προς τις ορθές γεωργικές πρακτικές, και όχι «ενέργεια διαθέσεως ή αποθέσεως με σκοπό τη διάθεση αυτών των ουσιών» κατά την έννοια του άρθρου 5 της ίδιας οδηγίας.

107 Εξάλλου, το σύστημα προστασίας των υδάτων έναντι της ρυπάνσεως από την παραγωγή κόπρου δεν στηρίζεται στην οδηγία 80/68, αλλά στην οδηγία 91/676, η

οποία αποσκοπεί ακριβώς στην καταπολέμηση της ρυπάνσεως των υδάτων από διασπορά ή απορρίψεις ζωικών περιττωμάτων, καθώς και από υπερβολική χρήση λιπασμάτων, και η οποία προβλέπει μέτρα διαχειρίσεως που πρέπει να επιβάλλονται από τα κράτη μέλη στους γεωργούς. Αν, όμως, το άρθρο 5 της οδηγίας 80/68 ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι τα κράτη μέλη οφείλουν να υποβάλουν σε προηγούμενο έλεγχο, ιδίως δε σε υδρογεωλογική μελέτη της οικείας ζώνης, τη χρήση της υγρής κόπρου ή, εν γένει, της κόπρου ως λιπάσματος, τότε το σύστημα προστασίας που προβλέπει η οδηγία 80/68 θα αντικαθίστατο εν μέρει από αυτό της οδηγίας 91/676.

108 Συνεπώς, η οδηγία 80/68 δεν γεννά υποχρέωση των ισπανικών αρχών να υποβάλουν τη γεωργική χρήση της υγρής κόπρου που προέρχεται από την επίμαχη εκμετάλλευση στην προβλεπόμενη από την οδηγία αυτή διαδικασία χορηγήσεως αδείας ούτε, υπό τις συνθήκες αυτές, να εκπονήσουν υδρογεωλογική μελέτη της οικείας ζώνης.

109 Επομένως, η αιτίαση που αντλείται από παράβαση της οδηγίας 80/68 πρέπει να απορριφθεί.

110 Από το σύνολο των ανωτέρω σκέψεων προκύπτει ότι το Βασίλειο της Ισπανίας:

— παραλείποντας να υποβάλει τα αστικά λύματα του οικισμού της Vera στην επεξεργασία που προβλέπεται από το άρθρο 5, παράγραφος 2, της οδηγίας 91/271, ήτοι σε επεξεργασία αυστηρότερη από εκείνη που περιγράφεται στο άρθρο 4 της οδηγίας αυτής, και

— παραλείποντας να χαρακτηρίσει τη Rambla de Mojácar ως ευπρόσβλητη ζώνη, κατά παράβαση του άρθρου 3, παράγραφοι 1, 2 και 4, της οδηγίας 91/676,

παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει από τις προαναφερθείσες οδηγίες.

111 Η προσφυγή πρέπει να απορριφθεί κατά τα λοιπά.

Επί των δικαστικών εξόδων

112 Κατά το άρθρο 69, παράγραφος 2, του Κανονισμού Διαδικασίας, ο ηττηθείς διάδικος καταδικάζεται στα δικαστικά έξοδα, εφόσον υπάρχει σχετικό αίτημα του νικήσαντος διαδίκου. Κατά το άρθρο 69, παράγραφος 3, του ίδιου Κανονισμού, το Δικαστήριο μπορεί να κατανείμει τα έξοδα ή να αποφασίσει ότι κάθε διάδικος φέρει τα δικαστικά του έξοδα σε περίπτωση μερικής ήττας των διαδίκων ή εφόσον συντρέχουν εξαιρετικοί λόγοι.

113 Εν προκειμένω, πρέπει να ληφθεί υπόψη το γεγονός ότι η προσφυγή δεν έγινε δεκτή για ολόκληρη την παράβαση όπως την όρισε η Επιτροπή.

114 Κατά συνέπεια, το Βασίλειο της Ισπανίας πρέπει να καταδικασθεί στα δύο τρίτα του συνόλου των δικαστικών εξόδων. Η Επιτροπή καταδικάζεται στο ένα τρίτο των εξόδων αυτών.

115 Σύμφωνα με το άρθρο 69, παράγραφος 4, του Κανονισμού Διαδικασίας, το Ηνωμένο Βασίλειο φέρει τα δικαστικά του έξοδα.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (τρίτο τμήμα) αποφασίζει:

1) **Το Βασίλειο της Ισπανίας, παραλείποντας να υποβάλει τα αστικά λύματα του οικισμού της Vera στην επεξεργασία που προβλέπεται από το άρθρο 5, παράγραφος 2, της οδηγίας 91/271/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 21ης Μαΐου 1991, για την επεξεργασία των αστικών λυμάτων, ήτοι σε επεξεργασία αυστηρότερη από εκείνη που περιγράφεται στο άρθρο 4 της οδηγίας αυτής, και να χαρακτηρίσει τη Rambla de Mojácar ως ευπρόσβλητη ζώνη, κατά παράβαση του άρθρου 3, παράγραφοι 1, 2 και 4, της οδηγίας 91/676/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 12ης Δεκεμβρίου 1991, για την προστασία των υδάτων από τη νιτρορρύπανση γεωργικής προελεύσεως, παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει από τις εν λόγω οδηγίες.**

2) **Απορρίπτει την προσφυγή κατά τα λοιπά.**

3) **Καταδικάζει το Βασίλειο της Ισπανίας στα δύο τρίτα του συνόλου των δικαστικών εξόδων. Καταδικάζει την Επιτροπή στο ένα τρίτο των εξόδων αυτών.**

4) **Το Ηνωμένο Βασίλειο της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας φέρει τα δικαστικά του έξοδα.**

(υπογραφές)